

جان سکندری، علی

یکشنبه خونین مشهد (۱۳۵۷).

تألیف: علی جان سکندری، احمد ذاکری راد.

تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۴.

۴۰۰ ص. (مرکز اسناد انقلاب اسلامی: ۳۳۶).

نهضت اسلامی ایران: ۴

۲۴۰۰۰ ریال: ISBN 964-419-049-1

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه: ص. [۳۶۵] ۳۶۶.

۱. ایران - تاریخ - ۱۳۵۷ - انقلاب اسلامی - مشهد. ۲. مشهد. تاریخ.

الف. ذاکری راد، احمد. ب. مرکز اسناد انقلاب اسلامی. ج. عنوان

۹۵۵/۰۸۳

ج ۲ / ۵۶-۱۵۶ DSR

۳۰۱ - ۸۴ م

کتابخانه ملی ایران

یک‌شنبه‌ی خونین مشهد

(۱۳۵۷)

www.ketab.ir

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: یک‌شنبه‌ی خونین مشهد (۱۳۵۷)

تألیف: علی جان‌سکندری - احمد ذاکری‌راد

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۴

شمارگان: ۲۰۰۰ قیمت: ۲۴۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۶۴-۴۱۹-۰۴۹-۱

ISBN: 964-419-049-1

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پست‌بنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۳.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی، صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۱۱۱۷۳

www.irdc.org

نمایندگی‌های فروش در تهران:

- خ انقلاب اسلامی، خ ۱۲ فروردین، تلفن: ۶۲۶۰۱۴۶، بخش وایت
- بخش کوهساز، خ انقلاب اسلامی، خ اردی‌بهشت، تلفن: ۶۴۹۲۵۴۱
- خ انقلاب اسلامی، تلفن: ۶۴۱۰۲۰۳، کتابفروشی دانشکده حقوق دانشگاه تهران
- شبکه اندیشه: م انقلاب اسلامی، ابتدای خ آزادی، تلفن: ۶۹۲۵۱۲۷
- خ انقلاب اسلامی، بین فرصت و رامسر، تلفن: ۸۸۲۵۳۸۶، کتابفروشی میزان
- مرکز صریح: خ انقلاب اسلامی، مقابل در دانشگاه تهران، تلفن: ۶۹۵۴۱۰۸
- م فردوسی، خ سیهب، قرن ۱، تلفن: ۸۸۹۷۸۱۲، وایت فتح
- بخش مقداد: انسیه، ۱۵ متری اول، تلفن: ۰۹۱۲۳۰۵۷۷۱۵
- خ شریعتی، قبلی از پل سیدخندان، تلفن: ۸۵۰۵۵۱۳-۱۵، فرهنگسرای اندیشه
- کتاب ماه، خ شریعتی، نرسیده به میدان قدس، تلفن: ۲۲۱۶۰۰۷۸
- خ پاسداران، خ زمرد، تلفن: ۲۸۵۶۱۲۲۰۵، نشر فرهنگ و معارف اسلامی
- کتابفروشی ساقدوش، خ پاسداران، بوستان دوم، تلفن: ۲۹۴۹۷۶۱-۲

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۳	 پیش‌گفتار

فصل اول

۱۷	 دی‌ماه و گسترش مبارزات مردم مشهد
۲۰	 تظاهرات دوم دی‌ماه ۱۳۵۷
۲۶	 بازتاب حادثه‌ی دوم دی‌ماه
۲۶	 الف) واکنش مراجع و علما
۲۸	 ب) واکنش سازمان‌ها و ادارات دولتی
۳۰	 پ) واکنش مردم مشهد
۳۲	 راه‌پیمایی گسترده‌ی مردم در پنجم دی‌ماه
۳۴	 آتش‌سوزی در زندان وکیل‌آباد
۳۸	 مجلس یادبود هفتم شهیدای دوم دی‌ماه
۴۰	 اعلام تعطیلی و عزای عمومی از طرف امام خمینی
۴۱	 اعلام هم‌بستگی کارکنان استانداری خراسان با مردم
۴۴	 شایعه‌ی اعلام هم‌بستگی ارتش

فصل دوم

۴۷	 واقعه‌ی نهم دی‌ماه مشهد
۵۳	 فتح استان‌داری، آخرین پایگاه سیاسی رژیم
۵۷	 شلیک اولین تیر

- ۵۸ حضور تانک‌ها و زره‌پوش‌ها
 ۶۲ ارتش و واقعه‌ی نهم دی ماه
 ۷۲ قتل عام مردم
 ۷۷ قتل سرهنگ عبدالکریم کلامی
 ۸۲ خروج مردم از استان‌داری به هدایت آیت‌الله خامنه‌ای
 ۸۳ فرار سربازها و تحویل اسلحه‌ها به آیت‌الله سیدعبدالله شیرازی

فصل سوم

- ۸۷ زمینه‌های شکل‌گیری واقعه‌ی یک‌شنبه‌ی خونین ۱۳۵۷
 ۸۹ وقایع عصر نهم دی ماه
 ۹۰ آتش‌گرفتن فروشگاه لشکر
 ۹۵ انهدام ساختمان انجمن ایران و آمریکا
 ۹۶ آتش‌سوزی در شورای فرهنگی انگلیس
 ۹۷ آتش‌سوزی در سینما فرنگ (آفریقا)
 ۱۰۰ به آتش کشیدن کلاتری‌ها
 ۱۰۱ آتش‌سوزی در اداره‌ی آگاهی
 ۱۰۳ آتش‌سوزی در کارخانه‌ی پیسی‌کولا
 ۱۰۴ فتح زندان زنان
 ۱۰۵ واقعه‌ی بیمارستان امام رضا(ع)
 ۱۰۶ اجساد ساواکی‌ها
 ۱۰۸ جلسه‌ی رهبران نهضت
 ۱۱۶ دستگیری مأموران رژیم

فصل چهارم

- ۱۲۱ یک‌شنبه‌ی خونین (دهم دی ماه ۱۳۵۷)
 ۱۲۳ صبحگاه ارتش در مشهد و پیامدهای آن
 ۱۲۵ کشتار در خیابان‌های مشهد

تیراندازی به اجتماعات.....	۱۳۳
تصرف ساختمان نیروی پایداری.....	۱۳۶
دستگیری و بازداشت مردم.....	۱۴۶
مسجد کرامت در معرض تهاجم تانک‌ها.....	۱۴۸
وقایع اطراف منزل آیت‌الله سیدعبدالله شیرازی.....	۱۵۰
نقشه‌ی حمله به منازل رهبران نهضت در مشهد.....	۱۵۴
بازتاب کشتار نهم و دهم دی ماه ۱۳۵۷. مشهد.....	۱۵۷
الف: مطبوعات.....	۱۵۸
ب: علما و مراجع.....	۱۶۳
ج: گروه‌های مردمی.....	۱۷۱
د: تشکیل گروه‌ها سیاسی.....	۱۷۸
تشکیل گروه ده دی.....	۱۷۹
استعفای استان‌دار خراسان.....	۱۸۳
ضمایم.....	۱۸۵
اسناد و تصاویر.....	۳۰۱
فهرست منابع.....	۳۶۱
فهرست اعلام.....	۳۶۳

مقدمه

با گذشت بیش از دو دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، بررسی ریشه‌ها و علل پیروزی این پدیده‌ی عظیم، مورد توجه بسیاری از پژوهش‌گران علوم سیاسی قرار گرفته است. به دلیل گستردگی مبارزات مردم مسلمان و نیز ماهیت کاملاً دینی انقلاب اسلامی، بسیاری از جنبه‌ها و زوایای این انقلاب هنوز ناشناخته باقی مانده است.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی با توجه به این نکته و نیز با هدف آشنا ساختن نسل جوان و به طور کلی مردم ایران با تاریخ معاصر خود و نیز به جهت آشکار ساختن واقعیت تحولات اخیر ایران، پژوهش‌هایی به شیوه‌ی تاریخ شفاهی انجام داده است. اگرچه تحقیق تاریخی بر مبنای تاریخ شفاهی، در مطالعات تاریخی حتی در کشورهای توسعه یافته، روشی جدید به حساب می‌آید، با وجود این مرکز اسناد انقلاب اسلامی توانسته است در این راستا گام‌های اساسی و جدی بردارد. پس از چاپ و انتشار آثاری مانند «تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی»، «تاریخ حوزه‌ی علمیه‌ی قم»، «گروه ابوذر» و نیز «انقلاب اسلامی به روایت خاطره»، اینک واقعه‌ی شنبه و یک‌شنبه‌ی خونین دی ماه ۱۳۵۷ مشهد به خوانندگان عزیز تقدیم می‌گردد.

شنبه و یک‌شنبه‌ی خونین دی ماه ۱۳۵۷ در مشهد، از ایام فراموش

ناشدنی در تاریخ این شهر به حساب می‌آید، زیرا ده‌ها نفر از مبارزین مسلمان توسط نیروهای سرکوبگر رژیم شاه به شهادت رسیدند و عده‌ی زیادی نیز زخمی شدند. این واقعه بازتاب گسترده‌ای در خارج و داخل کشور داشت و ضربه‌ی سختی بر این رژیم وارد ساخت، از این رو بررسی علل این رویداد و نتایج آن، گوشه‌ای از تاریخ انقلاب اسلامی را روشن می‌نماید.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی ضمن تشکر از تدوین‌کنندگان این اثر، از رحیم نیکبخت معاون تدوین تاریخ شفاهی و اسناد، آقای محمدرضا سرابندی؛ کارشناس، دکتر حمیدرضا کرمی‌پور؛ مدیر گروه خاطرات و تاریخ شفاهی و نیز دکتر محمدرضا خسروی؛ مدیربخش تدوین که در اصلاح این کتاب تلاش کرده‌اند و همچنین از همکاران معاونت انتشارات صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نماید.

پیش‌گفتار

انقلاب اسلامی به عنوان آخرین انقلاب بزرگ نیمه‌ی دوم سده‌ی بیستم، از جهات گوناگون توجه بسیاری از محققان و نظریه‌پردازان را به خود جلب کرده است. این رویداد عظیم به خاطر ریشه‌ها، علل و پیامدهایش مورد توجه بسیار قرار گرفته است، به گونه‌ای که در کانون توجه پژوهش‌گرانی که تحولات کشورهای اسلامی و به طور کلی اسلام معاصر را بررسی می‌کنند، قرار دارد.

اما به رغم چنین رویکرد مطالعاتی نسبت به انقلاب اسلامی، از آن‌جا که هر یک از پژوهش‌گران با زاویه‌ی دید و نیز پیش‌زمینه‌های ذهنی خود به این موضوع پرداخته‌اند، بررسی بسیاری از جنبه‌های این رویداد تاکنون مغفول مانده است. گذشته از آن‌چه گفته شد، به نظر می‌رسد یکی از عوامل مهمی که تاکنون مورخین را در عرض‌های تصویر دقیق و کامل از نهضت انقلاب اسلامی ناکام ساخته است، گستردگی مبارزات مردم و نیز وسعت فعالیت‌های گوناگون سیاسی، فرهنگی، دینی و...، نیروهای انقلابی در داخل و خارج کشور بوده است. با توجه به آن‌چه گفته شد می‌توان به این نتیجه رسید که ترسیم مبارزات مردم مسلمان ایران در تمام ابعاد آن علیه رژیم پهلوی دوم، فراتر از توانایی‌های علمی و پژوهشی یک یا چند نفر است.

بررسی نقش شهرهای بزرگ در تکوین انقلاب اسلامی گامی مهم و اساسی برای پر کردن فضای خالی فوق می باشد. از آنجا که سقوط دستگاه پهلوی و پیروزی انقلاب، نتیجه‌ی مبارزات و تکاپوی دسته جمعی مردم شهرهای مختلف بود، ضروری است انجام این مهم توسط کارشناسان و محققان آشنا به هر شهر و ناحیه‌ی بخصوص صورت گیرد. همچنین به این ترتیب می توان نقش گروه‌های گوناگون از قبیل روحانیون، کارگران، فرهنگیان و به طور کلی بسیاری از مبارزان ناشناخته و گمنام را روشن تر ساخت.

بررسی رویداد شنبه و یکشنبه‌ی -نهم و دهم- دی ماه مشهد، نقش گسترده و حساس این شهر در روند مبارزات مردم ایران علیه رژیم محمدرضا پهلوی را به وضوح نشان می دهد. مردم از ابتدای دی ماه با توجه به ضعف آشکار رژیم و نیز در پاسخ به دعوت روحانیت مبارز مشهد و شخصیت‌های مبارزی چون آیت الله خامنه‌ای، آیت الله شیرازی و شهید آیت الله هاشمی نژاد مخالفت و اعتراض‌های خویش را به رژیم پهلوی شدت بخشیدند، به گونه‌ای که در دوم دی و بخصوص نهم و دهم این ماه، آن چنان عرصه را بر نیروهای نظامی شاه تنگ کردند که رژیم، وادار به کشتار وسیع مردم شد؛ اما کشتار مردم در شنبه و یکشنبه -نهم و دهم دی ماه- نه تنها ضعف و حتی شکافی در صفوف مستحکم مبارزین به وجود نیاورد، بلکه عزم آنان را برای سرنگون ساختن دستگاه سلطنت جزم ساخت.

با توجه به این که فعالیت‌های انقلابی مردم مشهد با رهبری شخصیت‌های مبارز و فرهنگی چون آیت الله خامنه‌ای صورت گرفته و نیز به دلیل آن که واقعه‌ی شنبه و یکشنبه -نهم و دهم دی ماه- اوج خشم و نفرت مردم از رژیم پهلوی و نیز بر ملاکننده چهره‌ی دژخیمان رژیم شاه

می‌باشد، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، این رویداد را در قالب تاریخ شفاهی بررسی و در اختیار علاقه‌مندان مباحث تاریخ معاصر ایران قرار می‌دهد. لازم به ذکر است اسناد و خاطرات مورد استفاده در این تاریخ شفاهی در مرکز اسناد انقلاب اسلامی شعبه مشهد نگهداری می‌گردید که اینک در آرشیو اسناد مرکز اسناد انقلاب اسلامی در تهران محفوظ است.

امید است با چاپ آثاری از این دست گوشه‌هایی از جریان گسترده‌ی مبارزات ملت مسلمان ایران علیه رژیم پهلوی به نسل جدید معرفی شود.